

Ольга Юрейко

ГОЛОВНА РУСЬКА РАДА І ЦЕНТРАЛЬНА РАДА НАРОДОВА: ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН

Внаслідок „Весни народів” 1848 р. значною мірою політизувалося національне життя у Галичині. Конституувалися українські і польські політичні організації в особі Головної руської ради (далі – ГРР) і Центральної ради народової (далі – ЦРН). Впродовж шести місяців вони визначали основні засади українського і польського, політичного і національного життя у Галичині. У своїх діях обидві інституції апелювали до налагодження взаємних відносин, почали співпраці.

В історіографії це питання не знайшло належного вивчення. У загальних рисах про взаємини ГРР і ЦРН згадано в дослідженнях В.Бориса [1], Ф.Стеблія [6], Я.Козіка [18], М.Столярчика [25], М.Данилака [15]. Однак ці автори констатують лише фрагментарні факти про відносини двох організацій.

Мета статті – на основі опублікованих протоколів ГРР і ЦРН та тогочасної галицької преси охарактеризувати причини суперечностей між ГРР і ЦРН, проаналізувати українсько-польську полеміку щодо самобутності українців та показати її значення для подальшого розвитку українського національного життя.

ЦРН з самого початку намагалася очолити національно-визвольний рух у Галичині в цілому і відновити Польську державу в кордонах 1772 р. Однак, у своїх діях вона натрапила на рішучий спротив українських національних діячів. Адже українці становили більшість мешканців краю. На цьому факті чи не вперше акцентував увагу член Ставропігійського інституту адвокат К.Віньковський (1821-1891). 19 березня 1848 р. під час підписання у Львові петиції до імператора він підкresлив: „Не забувайте, що ви руське плем’я, окреме від поляків, що у вас інша національність, своя історія, своя мова, словом, що ви – русини. Якщо хочете підписати, то не робіть цього раніше, ніж в адресі буде поміщено вимог, що забезпечать вам вашу самостійність, вашу народність і вашу мову” [8, 462].

Зокрема, делегація у складі поміщиків Ф.Абенкаурта та І.Нікоровіча зустрілася з Г.Яхимовичом і запропонувала йому приєднатися до ЦРН. Останній пообіцяв, що увійде до складу ЦРН лише у тому випадку, якщо до неї вступить митрополит М.Левицький [11, 172]. Проте львівський митрополит також відмовився і надіслав Г.Яхимовичу листа, в якому 1 травня 1848 р. благословив створення ГРР [7, 313].

Установче засідання ГРР відбулося 2 травня 1848 р. у митрополичій палаті (при церкві св. Юра). Крім українців, там були польські представники. Намагаючись не допустити заснування небажаної їм політичної інституції, вони пробували переконати присутніх у не доцільноті її створення і пропонували приєднатися до ЦРН. Зокрема, польський адвокат Суский, заявив, що народу достатньо однієї ради і вона вже є створена. Польський урядовець Шлакский запропонував відмовитись від кириличної абетки та використовувати у письмі латинські літери. У відповідь греко-католицький священик О.Заклинський наголосив, що українці поважають польську народність, однак мають святий обов'язок дбати про свою культуру і для цього створюють ГРР [2, 1].

Заснування ГРР було обґрунтовано у відозві від 10 травня 1848 р. такими словами „Ми, русини галицькі, належимо до великого руського народу, котрий одним говорить язиком і 15 мільйонів виносить, з котрого півтретя мільйона землю Галицьку замешкує”. Головними своїми завданнями ГРР вважала збереження віри та обряду, зрівняння у правах греко-католицької церкви та її священиків з правами інших обрядів, впровадження української мови у школи та захист конституційних прав українського народу в Галичині. Відносно галицьких поляків, вона наголосила на дотриманні з ними мирних стосунків, підкресливши, що „сам Бог і право людськості наказує, аби съмо напротив тих, котрі попри нас также ся о свое добро і свою народність старают, жадної ненависти в серцях наших не живили, но як щирі сусіди одної землі в згоді і єдності жили” [9, 1-2].

Претендуючи на роль єдиного лідера суспільного руху в Галичині, ЦРН не бажала змирітися із з'явою української політичної організації. У зв'язку з цим між ГРР і ЦРН виникла гостра полеміка, яка знайшла своє відображення як у тогочасній галицькій пресі, так і у публіцистиці. ЦРН намагалися показати український рух перед європейською громадськістю як інспірований австрійською владою контрреволюційний виступ вузького кола представників

про не існування українців”. У ній Т.Леонтович наголошував на наявності у княжу добу літератури українською мовою, засвідчену численними пам’ятками, починаючи із договорів із Візантією і закінчуючи грамотами галицько-волинських князів. Виходячи із мовних і релігійних відмінностей, він заявляв, що українці є окремим народом [9, 46-47].

Т.Леонтович був також автором анонімного полемічного твору „Warunki zgody między Polską a Rusią” („Умови взаємопорозуміння між Польщею і Руссю”). У ньому зазначалось, що прагнення поляків відродити Польську державу в кордонах 1772 р. можна реалізувати, лише врахувавши інтереси українського народу, а саме надавши йому право на самоуправління [13, 717-724].

25 травня 1848 р. у Перемишлі була опублікована польською мовою брошура згодом значного галицького вченого, духівника митрополита М.Левицького А.Петрушевича (1821-1913) під назвою „Кілька слів на захист української народності”. Дискутуючи з поляками, А.Петрушевич аргументовано ставив питання про те, як же можуть 15 млн. українців розчинитися серед 10 млн. поляків? При цьому А.Петрушевич зробив висновок, що до 1848 р. українці в Галичині були чужинцями. Він вірив, що з приходом до влади ГРР ситуація зміниться на краще. Тому радив польській організації припинити даремну справу, стати на ґрунт правди, оскільки лише таким чином можна поєднати українців і поляків [20, 46-52].

Участь у полеміці взяли також діячі інспірованого ЦРН Руського собору. Він був утворений 23 травня переважно із представників полонізованої української шляхти та інтелігенції. До складу Руського собору входили літератор і фольклорист, редактор друкованого органу цієї організації „Дневника руського” І.Вагилевич, три графи Дідушицькі, граф Голієвський, три священики – професор теології О.Криницький, В.Дольницький і Р.Крижанівський та ін. Члени Руського собору, виступаючи за згоду між українцями, насправді вважали їх частиною польського народу, заперечували його самостійний розвиток. Вони намагалася представити ГРР лише як орган у церковних справах. 8 червня лідери Руського собору звернулися із відою до українського галицького духовництва, закликавши його до єдності з поляками. Та бажаної підтримки не домоглися.

Велику надію на Руський собор ЦРН покладала під час Слов’янського з’їзду, що відбувся на початку червня 1848 р. у Празі. Ініціатива ЦРН відправити членів Руського собору на з’їзд була спричинена тим, що 16 травня 1848 р. ГРР обрала своїх представ-

нятком пункту про цей поділ. Компроміс було знайдено після втручання чеської делегації, яка стала посередником в українсько-польських суперечках. В результаті 7 червня між галицькими українцями і поляками було підписано угоду, яка під назвою „Вимоги українців у Галичині” увійшла в підсумковий документ з’їзду – „Адрес до імператора”. Угода передбачала фактичне зрівняння прав українського і польського населення краю, а розгляд питання поділу Галичини відкладала до скликання краєвого сейму. Проте Празьку угоду не визнали ні ГРР, ні ЦРН. Вона мала чисто декларативне значення і не вирішила українсько-польських суперечностей. Та все ж на пам’ять про цю подію у Празі на різnobарвному папері, що символізував усі слова’янські національні кольори, було надруковано пісню „Мир вам, браття, всім приносим” (слова І.Гушалевича, музика Т.Леонтовича), яка згодом фактично стала українським національним гімном у Галичині [4, 137].

Стосунки між ГРР і ЦРН загострилися у зв’язку з проведенням виборів до першого австрійського парламенту, скликання якого передбачалось дарованою конституційною грамотою імператора Фердинанда від 25 квітня 1848 р. Кожна з організацій намагалась відправити більшу кількість своїх депутатів до Відня.

Щоб відштовхнути селян від участі у виборах (вони складали понад 80% населення Галичини), польські агенти залякували виборців. Так, ГРР заявляла, що за польського діяча Ф.Смольку, обраного депутатом у Любачеві, народ голосував лише „боячи ся панщини” [2, 38]. Таким чином, користуючись неписьменністю селян, польські діячі отримали більше мандатів, ніж українські депутати.

Внаслідок виборів до парламенту від Галичини вибрано 96 депутатів, у тому числі 35 українців (священики Г.Яхимович, Г.Левицький, Г.Шашкевич, селянин І.Капущак та ін.). Серед польських депутатів були доктор прав Ф.Смолька, адвокат Ф.Земляковський, правник М.Дилевський та ін. [14, 13-37].

Найбільш складною для українських і польських депутатів у віденському парламенті виявилась проблема поділу Галичини. Вносячи цю пропозицію на розгляд парламентаріїв, українці виходили з того, що лише так можна розв’язати тривалу українсько-польську суперечку в Галичині. Крім цього, на їх думку, це б сприяло розвитку української нації та уможливило фактичну рівноправність греко-католицької церкви в краю. Водночас проблема поділу Галичини зустріла енергійну протидію з боку ЦРН, яка вважала, що Галичина – це неподільний польський край, що відійшов до скла-

появилася стаття „Чорно-жовтий патріотизм святоюрців”, у якому анонімний дописувач критикував політику ГРР [17, 445]. Своєрідною відповіддю на нього стала стаття „Про поділ Галичини”, опублікована у „Зорі галицькій” і підписана ініціалами „Й. Л.”. Польський історик Я.Козік вважає, що її написав Йосиф Лозинський [18, 116]. У цій статті автор відстоював точку зору самобутності українців. При цьому зазначав, що причиною ліквідації Польської держави було приниження українців. Він писав: „Не повинни вони зъ ока спущати, же нась € 15 міліонивъ (а то троха Больших якъ всъхъ поляковъ и со зляшеними русынамы) и же через оутисканье и понижуванье русиновъ Польска погибла” [5, 73-74].

Українсько-польська полеміка привела до того, що польські діячі звернулися до Ставропігійського інституту, вимагаючи заборонити друкування „Зорі галицької”. У відповідь ГРР звернулась по допомогу до командувача львівським гарнізоном генерала Е.В.Гамерштайнa, який пообіцяв, що візьме ситуацію під свій контроль [18, 204].

У жовтні 1848 р., зважаючи на революційні події у Відні та тимчасове припинення засідань першого австрійського парламенту, проблема поділу Галичини відійшла на задній план. Натомість, актуальним стало питання формування української національної гвардії.

16 жовтня ГРР звернулася до галицьких українців організовувати українське військо з метою збереження порядку в краї [2, 76]. На засіданні 24 жовтня ЦРН назвала ці заходи нелегальними і вирішила чинити їм опір. Зокрема, один з діячів ЦРН З.Воланський заявив про необхідність подання протесту до уряду, однак цю пропозицію не підтримали [21, 277]. У протоколах ГРР сказано, що останнім документом ЦРН стосовно галицьких українців була петиція до уряду про необхідність розпуску руських рад [2, 82]. Проте після польського повстання у Львові 1-2 листопада 1848 р. припинила діяльність ЦРН і її філії, а ГРР продовжила своє існування.

Отже, у травні-жовтні 1848 р. головними дійовими особами в українсько-польських суперечностях виступали ГРР та ЦРН. Головною причиною загострення їх стосунків були різні цілі двох організацій. ГРР намагалася відстояти національну самобутність галицьких українців і домагалася поділу Галичини за етнічним принципом. Натомість ЦРН прагнула бути єдиним лідером суспільного руху в краї і ставила собі за мету відновити Польську державу в кордонах 1772 р. Важливе значення мав також соціальний склад двох інституцій. Якщо до ГРР входили переважно греко-католицькі священики та селяни, то членами ЦРН були загалом поміщики і

18. Kozik J. Mirkdiy reakcji a rewolucji (studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848-1849). – Krakyw, 1975.
19. Od Rady Narodowej do Braci Rusinyw // Rada Narodowa. – 1848. – Nr. 1.
20. Pietruszewicz A Siow kilka napisanych w obronie ruskiej narodowości. – Lwyw, 1848.
21. Protokoły Rady Narodowej Centralnej we Lwowie (14. 04 – 29. 10. 1848) / Red. S. Kieniewicz – Warszawa, 1996.
22. Rada Narodowa do Braci Rusinyw // Rada Narodowa. – 1848. – Nr. 16.
23. Rada Narodowa do Przewilebnych Konsistorzyw // Rada Narodowa. – 1848. – Nr. 4.
24. Słowo do Redakcji Gazety Narodowej // Gazeta Narodowa. – 1848. – Nr. 37.
25. Stolarczyk M. Działalność Lwowskiej Centralnej Rady Narodowej. – Rzeszyw, 1994.